

MINISTER KULTURY
I DZIEDZICTWA NARODOWEGO

l.dz. DOZ-OAiK-6700-310-2/12-13[KD]

Warszawa, dnia 29.11.2013

08.12.2013
PREZIDENT
Miasta Kalisza
d. inż. Janusz Pęcherz

11. GRU. 2013

Decyzja

Po przeprowadzeniu postępowania administracyjnego wszczętego na wniosek Prezydenta Miasta Kalisza z dnia 19.08.2005 r., w sprawie skreślenia z rejestru zabytków części *całego obszaru m. Kalisza w granicach aktualnych*, uznanego za zabytek orzeczeniem Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Poznaniu z dnia 18.02.1957 r., KI.IV-83/2/57 – działając na podstawie art. 7 pkt 1, art. 13 ust. 1, 2, 5 i 6 i art. 89 pkt 1 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. Nr 162, poz. 1568 ze zm.) oraz art. 18 pkt 1 i art. 104 Kodeksu postępowania administracyjnego

orzekam:

- skreślić z rejestru zabytków część *całego obszaru m. Kalisza*, uznanego za zabytek orzeczeniem Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Poznaniu z dnia 18.02.1957 r., KI.IV-83/2/57, **oznaczoną kolorem żółtym** na załączniku graficznym, stanowiącym integralną część niniejszej decyzji;
- nie skreślić z rejestru zabytków pozostałej części *całego obszaru m. Kalisza*, uznanego za zabytek orzeczeniem Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Poznaniu z dnia 18.02.1957 r., KI.IV-83/2/57, oznaczonej czerwoną linią przerywaną na załączniku graficznym, stanowiącym integralną część niniejszej decyzji.

Uzasadnienie

Wojewódzki Konserwator Zabytków w Poznaniu orzeczeniem z dnia 18.02.1957 r., KI.IV-83/2/57, uznał za zabytek *cały obszar m. Kalisza w granicach aktualnych*, ze szczególnym uwzględnieniem niżej podanych dzielnic i posesji: Tyniec – nr hip. 901; ul. Targowa; Dobrzec, Rynek 1; pl. Św. Józefa, jako posiadające wartość artystyczną, kulturalną i historyczną. W uzasadnieniu orzeczenia stwierdzono, że *teren m. Kalisza związany jest z licznymi zabytkami archeologicznymi, które występują na całym obszarze miasta. Dotychczasowe badania wykazały, że spotykane zabytki archeologiczne odpowiadają osadnictwu ludności kultury łużyckiej, osadnictwu lateńskiemu i rzymskiemu oraz osadnictwu i zabudowie miasta okresu wczesnośredniowiecznego.*

Wnioskiem z dnia 19.08.2005 r. Prezydent Miasta Kalisza zwrócił się o skreślenie z rejestru zabytków części obszaru miasta Kalisza, objętego ochroną na podstawie wyżej wymienionego orzeczenia z dnia 18.02.1957 r. Pismem z dnia 21.06.2006 r. powyższy wniosek został uzupełniony m.in. o mapę topograficzną określającą „propozycję strefy ochrony konserwatorskiej relikwów archeologicznych i obserwacji archeologicznych”.

Pismem z dnia 30.11.2006 r. Prezydent Miasta Kalisza wniósł o skreślenie z rejestru zabytków części założenia urbanistycznego miasta Kalisza objętego ochroną konserwatorską

na podstawie orzeczenia Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Poznaniu z dnia 28.02.1956 r., jednocześnie wnosząc o prowadzenie postępowania w tej sprawie łącznie z postępowaniem w sprawie skreślenia z rejestru zabytków „całego obszaru miasta Kalisza w granicach aktualnych”, wszczętym wnioskiem z dnia 19.08.2005 r.

Organ prowadzący postępowanie w sprawie skreślenia z rejestru zabytków pismem z dnia 14.06.2007 r. wystąpił do Krajowego Ośrodka Badań i Dokumentacji Zabytków o wydanie opinii specjalistycznej w sprawie skreślenia z rejestru zabytków części obszaru miasta Kalisza, uznanego za zabytek orzeczeniem z dnia 18.02.1957 r.

W opiniach specjalistycznych opracowanych przez specjalistów z Pracowni Terenowej w Trzebinach Krajowego Ośrodka Badań i Dokumentacji Zabytków z dnia 18.01.2010 r. oraz Oddziału Terenowego w Poznaniu Krajowego Ośrodka Badań i Dokumentacji Zabytków z dnia 23.08 - 29.10.2010 r., uzupełnionych w dniu 18.05.2012 r. opinią Oddziału Terenowego w Poznaniu Narodowego Instytutu Dziedzictwa (dawniej KOBiDZ) ustalono, że dzisiejszy obraz miasta Kalisza zaczęto kształtować co najmniej od ok. 5 tys. lat. Źródła archeologiczne dowodzą zamieszkiwania na tym terenie wielu społeczności pradziejowych: z okresu młodszej epoki kamienia, brązu, okresu przedrzymskiego, okresu wpływów rzymskich i wędrowek ludów, wczesnego- i późnego średniowiecza oraz nowożytności. Potwierdzenie zasiedlenia w różnym czasie i różnych punktach obecnego miasta było możliwe dzięki przyrostowi źródeł archeologicznych. Rejestrowano je od końca lat 40. XX w. po lata 50. i 60. XX w., zwłaszcza we wschodniej i południowo-wschodniej części miasta, w obrębie dzielnic Rajsków i Tyniec. W granicach miasta z 1957 r. znana jest lokalizacja 34 stanowisk, w tym 3 wpisanych do rejestru zabytków. Kolejne 4 stanowiska wpisane do rejestru zabytków zlokalizowane są w obecnych granicach miasta. W ramach historycznego układu urbanistycznego rozpoznano reliktury zabudowy rezydencjonalnej i sakralnej na Zawodziu, pozostałości osady targowej w obrębie Starego Miasta oraz miasta lokacyjnego na terenie Śródmieścia. Ponadto, w granicach miasta z 1957 r., poza cmentarzyskiem ciałopalnym ludności kultury łużyckiej i osadą z końca okresu wczesnośredniowiecznego, zarejestrowano ślady osadnictwa pradziejowego i średniowiecznego. Odkryto je podczas badań prowadzonych w latach 80. i 90. XX wieku, w ramach Archeologicznego Zdjęcia Polski. Łącznie na terenie miasta Kalisza, w jego aktualnych granicach znajduje się obecnie 146 stanowisk archeologicznych.

Obszar miasta objęty ochroną w granicach z 1957 r. obecnie jest prawie w 100% zabudowany. W dzielnicach położonych w północno-wschodniej części miasta: Tyniec, Chmielnik i Majków, poza monumentalnym gmachem więzienia wzniesionym w 1844 r., dominuje zabudowa jednorodzinna, usługowa i użyteczności publicznej. Powstała ona głównie w 2 poł. XX w. W części południowo-zachodniej, w dzielnicy Zagórzynek, dominują budowle wielopiętrowe, handlowe, usługowe oraz przemysłowe. Teren omawianej części Zagórzyńska także jest zabudowany. Z okresu rozbudowy miasta prowadzonej do końca lat 90. XX w. nie natrafiono na zabytki archeologiczne. Brak jest informacji naukowej i danych konserwatorskich o odkryciach archeologicznych. Nie natrafiono także na zabytki archeologiczne podczas budowy w latach 70. XX w. hotelu „Prosna”, czy na przełomie XX i XXI w. osiedlowych obiektów sportowych i handlowych. Jedynie w ostatnim czasie (w latach 2004-2010) zarejestrowano pojedyncze stanowiska archeologiczne: przy ul. Podmiejskiej, Górnośląskiej i podczas budowy Trasy Bursztynowej (rejon ul. Południowej).

Specjaliści z Narodowego Instytutu Dziedzictwa uznali, że na podstawie dyspersji materialnych reliktów, datowanych na okres przed- i historyczny oraz faktu, że na części

obszaru obecnie zabudowanego nie potwierdzono istnienia materialnych śladów zabytków archeologicznych, możliwe jest skreślenie z rejestru zabytków obszaru w północno-wschodniej części miasta Kalisza, będącego częścią dzielnic Chmielnik i Tyńca. Nie stwierdzono tam dotychczas zabytków archeologicznych. Ponadto, uznali za zasadne skreślenie z rejestru zabytków obszaru w południowo-zachodniej części miasta Kalisza. Jest to teren trwale zabudowany (strefa przemysłowa, zwarte budownictwo mieszkalne, droga nr 25). Ewentualne obiekty archeologiczne zostały zniszczone w wyniku wielokrotnej ingerencji w układy nawarstwień ziemnych. Jedyne znane stanowisko archeologiczne na tym terenie odkryto przy ul. Podmiejskiej, pomiędzy cmentarzem żydowskim a Rondem Westerplatte. Teren ten jest obecnie trwale zabudowany.

W wyżej wymienionych opiniach zaproponowano ograniczenie obszaru wpisanego do rejestru zabytków, określonego w orzeczeniu z dnia 18.02.1957 r., w ten sposób, że ochronie powinien podlegać teren w następujących granicach: od strony północno-wschodniej ograniczony ulicami: Pszenną - Braci Niemojewskich - Warszawską - Aleją Władysława Sikorskiego - Stawiszyńską; od strony południowo-zachodniej wyznaczony ulicami: Częstochowską - Budowlanych - Polną - Graniczną. Zdaniem specjalistów z Narodowego Instytutu Dziedzictwa, pozostałe tereny wskazane przez Prezydenta Miasta Kalisza do skreślenia należy pozostawić w rejestrze zabytków:

Pismem z dnia 13.07.2012 r. organ prowadzący postępowanie zawiadomił o opinii opracowanej przez Narodowy Instytut Dziedzictwa, zarówno Prezydenta Miasta Kalisza, jak i w drodze obwieszczenia pozostałe strony postępowania. Pismem z dnia 6.09.2012 r. Prezydent Miasta Kalisza wniósł uwagi do ww. opinii. Zgadzając się ze specjalistami z Narodowego Instytutu Dziedzictwa co do zasadności skreślenia z rejestru zabytków wskazanych przez nich terenów, Prezydent Miasta Kalisza określił dodatkowe obszary objęte ochroną konserwatorską na podstawie orzeczenia z dnia 18.02.1957 r., które powinny zostać skreślone z rejestru zabytków, tj.:

A - w północno-zachodnim rejonie miasta Kalisza, na którym nie zaewidencjonowano stanowisk archeologicznych wpisanych do rejestru zabytków bądź znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków (nisko położone tereny zalewowe, niepredysponowane do jakiegokolwiek osadnictwa);

D - obszar osiedli Baśniowa i Kubusia Puchatka oraz cmentarza wyznaniowego na Rypinku. Na terenie tym nie zaewidencjonowano stanowisk archeologicznych wpisanych do rejestru bądź znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków. Obszar znacznie przekształcony w wyniku współczesnej działalności człowieka. W latach ubiegłych powstały dwa osiedla zabudowy mieszkaniowej jednorodzinnej. Część obszaru stanowią nisko położone łąki i pastwiska, narażone na podsiąkanie wodą;

E - obszar dawnej kopalni iłów przy ul. Tęczowej i ul. Zielonej, na którym nie zaewidencjonowano stanowisk archeologicznych wpisanych do rejestru bądź znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków. Obszar ten stanowi wyrobisko pokopalniane, a co za tym idzie, dokonane w wyniku działalności górniczej przekształcenia gruntów, wykluczają możliwość odnalezienia na tym obszarze jakichkolwiek reliktyw archeologicznych.

Organ prowadzący postępowanie w niniejszej sprawie pismem z dnia 3.10.2012 r. zwrócił się do Kierownika Delegatury w Kalisza WUOZ w Poznaniu oraz do Narodowego Instytutu Dziedzictwa o ustosunkowanie się do uwag i propozycji zgłoszonych przez Prezydenta Miasta Kalisza, które zostały wniesione odpowiednio pismem z dnia 28.12.2013 r. oraz z dnia 14.01.2013 r.

Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego zważył co następuje.

Przedmiotem postępowania w niniejszej sprawie jest uznany za zabytek orzeczeniem Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Poznaniu z dnia 18.02.1957 r., Kl.IV-83/2/57, *cały obszar m. Kalisza w granicach aktualnych*, ze szczególnym uwzględnieniem niżej podanych dzielnic i posesji: Tyniec – nr hip. 901; ul. Targowa; Dobrzec, Rynek 1; pl. Św. Józefa, jako posiadające wartość artystyczną, kulturalną i historyczną. W uzasadnieniu tego orzeczenia stwierdzono, że *teren m. Kalisza związany jest z licznymi zabytkami archeologicznymi, które występują na całym obszarze miasta. Dotychczasowe badania wykazały, że spotykane zabytki archeologiczne odpowiadają osadnictwu ludności kultury łużyckiej, osadnictwu lateńskiego i rzymskiemu oraz osadnictwu i zabudowie miasta okresu wczesnośredniowiecznego.*

Orzeczenie to zostało wydane na podstawie przepisów rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 6 marca 1928 r., *o opiece nad zabytkami* (Dz. U. Nr 29, poz. 265 ze zm.) Zgodnie z art. 142 ust. 1 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. *o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami*, dobra kultury uznane za zabytek na podstawie rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 6 marca 1928 r. *o opiece nad zabytkami*, stają się zabytkami wpisanymi do rejestru w rozumieniu tej ustawy.

Zgodnie z przepisem art. 6 ust. 3 ustawy *o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami*, ochronie i opiece podlegają, bez względu na stan zachowania zabytki archeologiczne będące w szczególności: a) pozostałościami terenowymi pradziejowego i historycznego osadnictwa, b) cmentarzyskami, c) kurhanami, d) relikdami działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej.

Jak stanowi przepis art. 13 ust.1 ustawy *o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami*, skreślony z rejestru zabytków zostaje uprzednio wpisany do tego rejestru zabytek, który uległ zniszczeniu w stopniu powodującym utratę jego wartości historycznej, artystycznej lub naukowej albo którego wartość będąca podstawą wydania decyzji o wpisie do rejestru zabytków nie została potwierdzona w nowych ustaleniach naukowych. Powyższy przepis prawa stosuje się do skreślenia z rejestru części zabytku, zgodnie z art. 13 ust. 2 tej ustawy.

Stosownie do wyrażonej w art. 80 Kodeksu postępowania administracyjnego zasady swobodnej oceny dowodów, organ administracji publicznej ocenia na podstawie całokształtu materiału dowodowego, czy dana okoliczność została udowodniona.

Najstarsze ślady osadnictwa odkryte przez archeologów na terenie Kalisza i jego najbliższej okolicy, pochodzą z około 8000 lat przed naszą erą - ze schyłkowych faz paleolitu. Żyła tu wówczas półkoczownicza ludność trudniąca się myślistwem oraz częściowo także zbieractwem. Źródła archeologiczne wskazują również na osadnictwo w okolicach Kalisza z epoki neolitu oraz brązu. Od około 1300-1200 p.n.e. zamieszkiwała tu ludność kultury łużyckiej, której ślady w postaci osad i cmentarzysk często odkrywane są przez archeologów. Gliniane naczynia, przedmioty z brązu, żelaza oraz cmentarzyska odnalezione na terenie dzisiejszych dzielnic miasta są świadectwem intensywnego osadnictwa, zwłaszcza w latach 700-400 p.n.e. Szczególnego jednak znaczenia - pod względem osadnictwa - okolice Kalisza nabrały w okresie przełomu er. Istniało tu wówczas wiele osad tworzących wyraźne skupisko osadnicze, zamieszkiwane przez ludność posiadającą znajomość koła garncarskiego, nowych i doskonalszych niż dotychczasowe technik metalurgicznych oraz wydajniejszych sposobów uprawy roli. Rozwojowi tego skupiska sprzyjało korzystne położenie na przebiegającym wzdłuż Prosny ważnym szlaku handlowym zwanym powszechnie bursztynowym, który

łączył wybrzeża Bałtyku z imperium rzymskim. Istnienie osady o nazwie „Kalisia” po raz pierwszy odnotował geograf, matematyk i astronom aleksandryjski – Klaudiusz Ptolomeusz w napisanym w II w. n.e. „Wstępie do Geografii”, wymieniając ją wśród 8 tys. innych nazw miejscowości.

W opiniach specjalistycznych opracowanych przez specjalistów z Pracowni Terenowej w Trzebinach Krajowego Ośrodka Badań i Dokumentacji Zabytków z dnia 18.01.2010 r. oraz Oddziału Terenowego w Poznaniu Krajowego Ośrodka Badań i Dokumentacji Zabytków z dnia 23.08 - 29.10.2010 r., uzupełnionej w dniu 18.05.2012 r. przez Narodowy Instytut Dziedzictwa stwierdzono, że obszar miasta objętego ochroną w granicach z 1957 r. obecnie jest prawie w 100% zabudowany. W dzielnicach północno-wschodnich: Tyniec, Chmielnik i Majków dominuje zabudowa jednorodzinna, usługowa oraz użyteczności publicznej, realizowana od lat 60. XX wieku do końca XX wieku. Część południowo zachodnia objęta ochroną konserwatorską na podstawie orzeczenia z dnia 18.02.1957 r. w dzielnicy Zagórzynek zagospodarowana jest budynkami wielopiętrowymi, handlowymi, usługowymi oraz przemysłowymi. Podczas rozbudowy miasta nie natrafiono na zabytki archeologiczne.

Należy zatem stwierdzić, że wartość naukowa omawianego obszaru jako zabytku archeologicznego, zawierającego m.in. pozostałości terenowe pradziejowego i historycznego osadnictwa, cmentarzyska i relikty działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej nie została potwierdzona w nowych ustaleniach naukowych. Zachodzą zatem okoliczności określone w przepisie art. 13 ust. 1 i 2 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami pozwalające na skreślenie tego obszaru z rejestru zabytków.

Odnosząc się natomiast do propozycji Prezydenta Miasta Kalisza, zawartych w piśmie z dnia 6.09.2012 r. dotyczących skreślenia z rejestru zabytków obszaru oznaczonego lit. A, zlokalizowanego północno-zachodnim rejonie miasta Kalisza, obejmującego część dzielnicy Majków, Piskorzewie, Ogrody należy podkreślić, iż obszar ten położony pomiędzy rzeką Prosną a Kanałem Bernardyńskim stanowi fragment doliny Prozny i jest w znacznym stopniu niezabudowany. Do niedawna nie zarejestrowano w tej części Kalisza stanowisk archeologicznych. Jednakże ostatnio, kilkaset metrów w kierunku północnym od tego terenu odkryto nieznane do tej pory, unikatowe grodzisko wczesnośredniowieczne, pochodzące z lat 20. X wieku. W związku z powyższym, zespół archeologów z Polskiej Akademii Nauk w Warszawie i Muzeum Okręgowego Ziemi Kaliskiej dokonał w tym roku rozpoznania terenowego obszaru pomiędzy ww. grodem i grodem na Zawodziu, w tym wskazanego do skreślenia z rejestru zabytków przez Prezydenta Miasta Kalisza obszaru oznaczonego lit. A. Odkryto kilkadziesiąt nowych stanowisk archeologicznych i luźnych znalezisk (w większości monety cesarzy rzymskich) o dużej wartości naukowo-badawczej. Obiekty te zostaną ujęte w gminnej ewidencji stanowisk archeologicznych miasta Kalisza. Mimo istniejącej obecnie zabudowy jednorodzinnej i willowej oraz ogrodów działkowych nadal jest to teren potencjalnej archiwizacji źródeł archeologicznych.

W odniesieniu do propozycji skreślenia z rejestru zabytków części południowo-wschodniej omawianego zabytku, oznaczonej w piśmie Prezydenta Miasta Kalisza lit. D obejmującej dzielnicę Rypinek, Rajsków i część Tyńca należy wyjaśnić, że są to obszary, na których zlokalizowane są obiekty archeologiczne o dużych wartościach naukowych, historycznych i krajobrazowych. Znajdujące się tam tereny o luźniejszej zabudowie to miejsca, na których możliwe jest odkrycie kolejnych obiektów archeologicznych.

Natomiast odnosząc się do wniosku o skreślenie z rejestru zabytków obszaru oznaczonego przez Prezydenta Miasta Kalisza lit. E., obejmujący wyrobisko pokopalniane

dawnej kopalni iłó, w miejscu którego funkcjonuje zbiornik wodny, oraz osiedle mieszkalnictwa jednorodzinne „Budowlani”, powstałe w latach 80 i 90. XX wieku, należy uznać, iż jest on zasadny w części dotyczącej zlokalizowanego na tym obszarze zwartej zabudowy ww. osiedla mieszkaniowego. Wprawdzie należy zgodzić się z Prezydentem Miasta Kalisza, iż z uwagi na dokonane przekształcenie gruntów wyrobiska pokopalnianego, wpis do rejestru zabytków tego terenu jest bez znaczenia dla ochrony dziedzictwa archeologicznego, niemniej należy zauważyć, iż oprócz tych wyrobisk, omawiany obszar zajmuje luźna zabudowa usługowa, punktowo występująca zabudowa mieszkaniowa lub obszar niezainwestowany, towarzyszący ww. reliktom dawnej kopalni iłó. Są to miejsca, na których możliwe jest odkrycie kolejnych obiektów archeologicznych, przy czym zgromadzony materiał dowodowy w sprawie takiej sytuacji nie wyklucza.

W tym stanie rzeczy należało orzec jak w rozstrzygnięciu.

Od niniejszej decyzji nie służy odwołanie, jednakże strona niezadowolona z decyzji może zwrócić się do Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z wnioskiem o ponowne rozpatrzenie sprawy w terminie 14 dni od dnia doręczenia decyzji, stosownie do przepisu art. 127 § 3 Kodeksu postępowania administracyjnego.

Załącznik do decyzji

-planska graficzna

ZUR. MINISTRA KULTURY
I DZIEDZICTWA NARODOWEGO
SEKRETAZ STANU
GENERALNY
KONSERWATOR ZABYTEKÓW
Piotr Zuchowicki

Otrzymują:

1. Prezydent Miasta Kalisza
2. Wielkopolski Wojewódzki Konserwator Zabytków
3. Kierownik Delegatury w Kaliszu WUOZ w Poznaniu
- ④ strony postępowania administracyjnego
(doręczenie w drodze obwieszczenia zgodnie z 49 Kpa i art. 94 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami)

Załącznik do decyzji Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego
DOZ-OAiK-6700-310-2/12-13 [KD] z dnia 29.11.2013

----- obszar m. Kalisza w granicach aktualnych, uznany za zabytek
orzeczeniem Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Poznaniu
z dnia 18.02.1957 r., pozostawiony w rejestrze zabytków

■ część obszaru m. Kalisza w granicach aktualnych, uznanego za zabytek
orzeczeniem Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Poznaniu
z dnia 18.02.1957 r., skreślona z rejestru zabytków decyzją Ministra Kultury
i Dziedzictwa Narodowego DOZ-OAiK-6700-310-2/12-13 [KD]
z dnia 29.11.2013

